

Reacties Nederlandse kerken op het Lima-rapport (3)

Reactie van de generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk en van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland op 'Doop, Eucharistie en Ambt' (verklaringen van de Commissie voor Geloof en Kerkorde van de Wereldraad van Kerken. Lima, Peru, 1982)

1 Inleidende opmerkingen

1.1 Opdracht en besluiten van de synoden

De generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk en die van de Gereformeerde Kerken in Nederland hebben besloten in het kader van 'Samen op Weg' een gezamenlijke reactie op te stellen voor de Commissie voor Geloof en Kerkorde van de Wereldraad van Kerken, waarin gereflecteerd wordt op de zgn. Lima-rapporten en de beantwoording plaatsvindt op de vier vragen die aan de leden-kerken van de Wereldraad door de Commissie worden gesteld (zie: B.E.M., Nederlandse tekst, blz. 11). Ieder der synoden had de voorbereiding van de discussie in haar midden toevertrouwd aan een commissie van theologische deskundigen.

De hervormde commissie was als volgt samengesteld:

prof. dr. L.A. Hoedemaker, voorzitter
mevr. dr. E. Flesseman-van Leer
drs. N.K. van den Akker
prof. dr. H.A.J. Wegman, adviseur
en dr. C.P. van Andel, rapporteur.

Aan de totstandkoming van het materiaal dat aan de gereformeerde synode werd voorgelegd werkten mee:

prof. dr. H.B. Weijland
prof. dr. K. Runia
dr. G.W. de Jong
en prof. dr. G.P. Hartvelt.

Beide synoden hebben hun eigen rapport onafhankelijk van de andere synode behandeld: de hervormde synode op 16 maart 1984 en de gereformeerde synode op 10 april 1984. Voor de samenstelling van een hervormd-gereformeerd eindrapport wees de Raad voor de zaken van Kerk en Theologie aan:

mevr. dr. E. Flesseman-van Leer
prof. dr. L.A. Hoedemaker
mevr. drs. L.W. van Reijendam-Beek
en dr. C.P. van Andel.

Van gereformeerde zijde werden daartoe benoemd:

prof. dr. G.P. Hartvelt
dr. H. van der Laan
prof. dr. H.B. Weijland
prof. dr. K. Runia.

Deze commissie kwam driemaal bijeen. Als rapporteurs werden door de commissie aangewezen:

prof. dr. H.B. Weijland
en dr. C.P. van Andel.

De hervormde synode besloot aan de World Alliance of Reformed Churches voor te stellen een beraad van theologische specialisten en kerkelijke beleidsfiguren bijeen te roepen, teneinde het ambtsgedeelte van het rapport in het licht van de gereformeerde traditie te bestuderen en eventueel gesignaleerde lacunes door te geven aan Faith and Order en aan andere confessionele families. Met name werd gedacht aan het eigen karakter van het ouderlingen- en diakenambt.

De gereformeerde kerken hebben besloten, de deputaten Oecumene Buitenland op te dragen de World Alliance of Reformed Churches te verzoeken de in het BEM-rapport in het

geding zijnde theologische vragen gezamenlijk bij de Wereldraad van Kerken aanhangig te maken.

Voordat wij op de drie delen van het rapport (doop, eucharistie en ambt) afzonderlijk ingaan, laten wij eerst enige opmerkingen van algemene aard volgen.

1.2 Consensus en Convergentie

Enige aandacht moet worden gegeven aan de begrippen consensus en convergentie. Uit de inleiding van de Lima-teksten blijkt, dat de Wereldraad een *convergentietekst* aanbiedt, met de bedoeling het proces van *consensusvorming* tussen de kerken te stimuleren. De onderlinge verhouding van deze begrippen is echter niet overal helder. Er wordt gezegd dat de kerken die een zichtbare eenheid (visible unity) zoeken het op fundamentele punten met elkaar eens moeten zijn (basic agreement). Er wordt gesproken van een *oecumenisch proces van aanvaarding* (ecumenical proces of reception), over het zoeken naar een *wereldwijde overeenstemming* (the search for universal consensus). Men heeft *veelbelovende convergenties* (promising convergences) bereikt, zelfs belangrijke theologische convergenties (significant theological convergences) op verschillende terreinen.

Maar dat neemt met weg dat moeilijke zaken die nog tussen de kerken inliggen niet worden opgelost, zelfs niet of nauwelijks zijn aangeroerd (de paus met zijn kardinalen, de ambtelijke dienst van de vrouw, de niet-theologisch geschoolde en niet-fulltime ingeschakelde ambtsdragers).

Wel zijn de vragen die aan de kerken worden gesteld consensusvragen met het oog op een proces van *aanvaarding* (reception) van de in het rapport aangeboden teksten. Er wordt immers gevraagd naar de consequenties die de leden verbinden aan de tekst voor haar relaties en dialogen met andere kerken. En vooral of zij deze als een uitdrukking van het apostolisch geloof kunnen beschouwen. Ook wordt gevraagd in hoeverre de kerken zich door de Lima-tekst zullen laten leiden in haar liturgie en in haar catechetisch, ethisch en geestelijk leven en getuigen.

De Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken in Nederland hebben de door Faith and Order gestelde vragen zodanig geïnterpreteerd, dat een antwoord wordt verwacht of en in hoeverre de aangeboden convergentieteksten herstel van de gemeenschap der kerken op weg naar zichtbare eenheid kunnen bevorderen.

1.3 Inhoudelijke kanttekeningen

1.3.1 Vertaalproblemen

Enige kernwoorden in het rapport laten zich soms niet precies vertalen, omdat daarvoor geen Nederlands equivalent bestaat. Het Engelse woord 'eucharist' kan zowel vertaald worden door eucharistie als avondmaal; het woord 'ministry' zowel door ambt als dienst. Wie zich met de rapporten bezighoudt, ze bestudeert en beoordeelt, zal daarom nauwkeurig hebben na te gaan welke realiteiten achter de gebruikte woorden schuilgaan. Wie dat niet doet, loopt het gevaar dat hij het rapport misverstaat en de inhoud dientengevolge verkeerd beoordeelt.

1.3.2

Toch is er nog meer aan de hand. Het woord eucharistie betekent letterlijk dankzegging. Maar in de kerkelijke en theologische discussie, zoals deze in de Wereldraad gevoerd wordt, heeft het een veel ruimere betekenis: niet alleen de Maaltijd van de Heer wordt erdoor aangeduid, maar Woord en Maaltijd samen als onverbreekelijke eenheid: 'De eucharistie, steeds *Woord en Sacrament omvattend*, is een verkondiging en viering van het werk Gods'.

Nu zijn woorden en het gebruik ervan niet zo onschuldig als men soms wel vermoedt. Want door Woord en Sacrament in onlosmakelijke verbondenheid met elkaar 'eucharistie' te noemen, valt er een dubbele beslissing:

- naar vroeg-christelijk patroon vormen woord-verkondiging en viering van de Maaltijd een eenheid, die niet verbroken mag worden;
- de optiek van waaruit het rapport over de eredienst spreekt is vooral de Maaltijd. Daarom draagt de eredienst als geheel een sacramenteel karakter. Overigens behoeft deze tweede beslissing niet noodzakelijk uit de eerste voort te vloeien.

1.3.3 Vragen rond Israël

Bij het lezen en bestuderen van de Lima-documenten kan de vraag rijzen of wel recht wordt gedaan aan de eenheid der Schriften. Bijbelse argumenten worden uitsluitend aan het Nieuwe Testament ontleend en de continuïteit van het Volk Gods en het Nieuwe Verbond krijgt daardoor geen speciale theologische aandacht. Wie ernst maakt met het Oude Testament en dankzij het gesprek met Israël bereid is het Nieuwe Testament vanuit het Oude Testament te lezen, die gaat verbanden zien, die eerst verborgen waren en stuit op vragen die in het kader van het BEM-rapport niet omzeild mogen worden. Het is bijvoorbeeld denkbaar, dat de betekenis van het feit, dat de Maaltijd door de Heer werd ingesteld in het kader van het Joodse Pascha, nader wordt uitgediept, en dat bij de behandeling van de ambtsstructuur van de kerk ook wordt gekeken naar de oudtestamentische ambten van profeet, priester en koning.

2 Consensusvorming in Nederland

2.1 Doopovereenkomst in Nederland

Het is niet de eerste maal dat onze kerken zich bezighouden met de vragen van doop, maaltijd en ambt in een oecumenische context. In de jaren '60 zijn vertegenwoordigers van vier reformatorische kerken (hervormd, gereformeerd, evangelisch-luthers, remonstrants) met gedelegeerden van het episcopaat van de Rooms-Katholieke Kerk in gesprek getreden over de mogelijkheid van een wederzijdse dooperkenning. Deze gesprekken hadden een bilateraal karakter en leidden tot een viertal doopovereenkomsten tussen het episcopaat en elk der vier reformatorische kerken: met de Nederlandse Hervormde Kerk in 1967, met de Gereformeerde Kerken in Nederland in 1968, met de Evangelisch-Lutherse Kerk eveneens in 1968 en partieel met de Remonstrantse Broederschap in 1974.

2.1.1

Het gesprek waarbij de Nederlandse Hervormde Kerk was betrokken leidde tot afspraken, die vooral betrekking hadden op de *vorm*, waarin de doop zou plaatsvinden (stromend water) en de *Schriftuurlijke trinitarische formule* die daarbij zou worden gebruikt.

2.1.2

Het overleg tussen het episcopaat en de Gereformeerde Kerken in Nederland leidde tot overeenstemming aangaande een aantal bijbels-theologische uitgangspunten, die de heilswerkelijkheid van de doop aanduiden: de doop is teken en zegel van de ene verbondsgemeenschap met de drie-enige God. Op grond daarvan wordt de samenhang zichtbaar tussen de doop en de kerkelijke gemeenschap, eveneens de relatie tussen de reiniging met water en de reiniging met het bloed van Christus. Bovendien kwamen aan de orde de plaats van de bedienaar van het sacrament, de grenzen van de privé-doop, de onherhaalbaarheid van de doop als inlijving in het lichaam van Christus en de eventuele overgang van de ene kerk naar de andere.

2.1.3

Het rooms-katholiek-luthers gesprek gaf een liturgische verdieping aan de consensus, omdat de beide kerken ook elkaars doopliturgie ondertekenden.

2.1.4

Het voorbehoud van het episcopaat ten aanzien van een in de Remonstrantse Broederschap bediende doop betreft het gebruik van de trinitarische formule. Als deze ontbreekt, wordt de doop niet erkend.

2.1.5

Dankzij de dooperkenning werd in Nederland de doopgemeenschap tussen de Rooms-Katholieke Kerk en een aantal kerken uit de reformatorische traditie hersteld, op grond van enige documenten, die meer aandacht schenken aan formele dan aan theologische en liturgische criteria. Dat geldt in het bijzonder voor de overeenkomst die de Nederlandse Hervormde Kerk met het episcopaat sloot. Dit geldt in mindere mate voor de overeenkomst waarbij de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk waren

betrokken, daar resp. aandacht werd gevraagd voor het verbond als grondslag van de doop en voor de liturgische vorm die bij de bediening van de doop wordt gebruikt. Toch hebben deze overeenkomsten effect gesorteerd. Gevallen van 'overdoop', waarvan in 1964 sprake was bij de opname van Prinses Irene in de Rooms-Katholieke Kerk zijn bij ons weten niet meer voorgekomen. De wederzijdse dooperkenning van de kerken heeft bijgedragen tot een zekere *doopgemeenschap*, waarvan de betekenis niet onderschat mag worden. Als voorbeeld kan genoemd worden dat de bisschoppen bij het sluiten van een gemengd huwelijk, waarbij een gedoopte uit een van onze kerken betrokken is, een ander dispensatiebeleid voeren dan bij een huwelijk van een rooms-katholiek met een niet-gedoopt niet-katholiek.

2.2 Verklaring over kerkelijk gemengd huwelijk in Nederland

Hoewel de gesprekken over het kerkelijk gemengd huwelijk in Nederland die leidden tot het opstellen van een gemeenschappelijke verklaring van het R.-K. episcopaat enerzijds en een viertal reformatische kerken anderzijds (NHK, GKN, Rem. Br., Ev. Luth.) buiten het kader van de Lima-thematiek vallen, vermelden wij niettemin dat ook dit gesprek tot een regeling heeft geleid, die op 8 mei 1971 in werking trad. De verklaring gaat ervan uit, dat het gemengde huwelijk als een 'huwelijk in de Heer' gekwalificeerd mag worden (zie nr. 3 van de Verklaring). Onverminderd de bestaande verschillen zijn de kerken ervan overtuigd, dat de gemeenschap in de Heer in deze huwelijken aanwezig is (Preambule van de Verklaring). De niet-katholieke partner wordt in de huwelijksdienst betrokken bij een rooms-katholiek sacrament, dat hij of zij aan zijn of haar partner toedient. In het kader van de Lima-rapporten is het nodig nader op de consequenties in te gaan voor het herstel van de gemeenschap der kerken van het feit dat twee gescheiden kerken samen de verantwoordelijkheid willen dragen voor (de sluiting), de bevestiging en de inzegening van het huwelijk van twee mensen die uit verschillende kerkelijke tradities komen. Toch is het goed er attent op te zijn, dat niet alleen convergentie t.a.v. Doop, Maaltijd en Ambt een toegangspoort kan zijn die de weg opent naar een grotere gemeenschap tussen de kerken, maar ook de overeenstemming t.a.v. het gemengd kerkelijk huwelijk.

2.3 Gesprekken over Maaltijd en Ambt in Nederland

Niet alleen over de doop, ook over de Maaltijd van de Heer en het kerkelijk Ambt zijn in Nederland in het kader van de Raad van Kerken uitvoerige en diepgaande gesprekken gevoerd tussen vertegenwoordigers van de Rooms-Katholieke Kerk, de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland, de Evangelisch-Lutherse Kerk, de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, de Remonstrantse Broederschap, de Evangelische Broedergemeente en de Oud-Katholieke Kerk. De resultaten ervan liggen vast in een tweetal gemeenschappelijke verklaringen over 'De viering van de Maaltijd des Heren' en 'Het kerkelijk Ambt', die aan de beleidsvoerende organen van de betrokken kerken zijn toegezonden.

2.3.1

In de verklaring over de *Maaltijd* werd gewezen op een aantal bijbelse noties, die de betekenis ervan kunnen verhelderen: plaats en sociaal-religieuze dimensie van de Maaltijd in Israël, de relatie van de dag des Heren en de Maaltijd des Heren, de aanroeping van de Heilige Geest (epiklese), door wiens heiligende kracht het verleden een presente werkelijkheid wordt (anamnese), de bede om de komst van het Rijk Gods (maranatha), de dienst aan de ander en aan de wereld (diakonia).

2.3.2

Ook over het *ambt* werden gedachten en overwegingen ontwikkeld die duidelijk een convergerend denken ter zake aan het licht brachten. Men kan op het volgende wijzen: de dienst van Jezus Christus als oorsprong en tegelijkertijd als begrenzing en blijvende maatstaf van het kerkelijk ambt; de gemeente als volk van God, de unieke en onherhaalbare ambtelijke dienst der apostelen, het missionaire karakter van het ambt, de apostolische successie (opvolging) als inhoudelijke overeenstemming met de overlevering van de apostelen, zoals deze haar neerslag heeft gevonden in het Nieuwe Testament als

opdracht van de gehele kerk én toegespitst is op het door bepaalde personen gedragen ambt. In de apostolische successie is daarom het inhoudelijke nimmer zonder het persoonlijke en het persoonlijke nimmer zonder het inhoudelijke. Wie deze dingen zo stelt en aanvaardt, zal niet geringschattend over de apostolische successie spreken, maar evenmin zal hij er behoefte aan gevoelen de wettigheid van het ambt afhankelijk te maken van een ononderbroken keten van ambten die historisch bewijsbaar zou moeten zijn (zie *De Viering van de Maaltijd des Heren en Het kerkelijk Ambt*, concepttekst van twee gemeenschappelijke verklaringen van de kerken in Nederland).

Zowel de synode van de Nederlandse Hervormde Kerk als die van de Gereformeerde Kerken in Nederland gaven uitdrukking aan hun waardering voor beide verklaringen, die (zoals de gereformeerde synode het uitdrukte) 'bijzonder geschikt zijn te dienen als basis en uitgangspunt van voortgaande bezinning op de betekenis van de Maaltijd des Heren en het kerkelijk ambt'. De synode herkende 'zoveel van hetgeen de Gereformeerde Kerken willen belijden, dat deze verklaringen voor zover het van haar afhangt, in belangrijke mate zouden kunnen dienen als basis voor een gemeenschappelijk vieren van de Maaltijd des Heren en als uitgangspunt om verder kerkelijk handelen mogelijk te maken'. De hervormde synode aanvaardde de verklaring over de Maaltijd 'gaarne als een uitdrukking van het gezamenlijk handelen ten aanzien van het Avondmaal en als een belangrijke bijdrage voor verdere bezinning'. Zij sprak tevens de hoop uit, 'dat deze verklaring ook in andere kerken zou leiden tot mogelijkheden van open en oecumenisch Avondmaal'.

3 Reactie op de Lima-teksten

3.1

Vergelijkt men het eerste deel van het Lima-rapport over de doop met de in de zestiger jaren tot stand gekomen doopovereenkomsten, dan kan men constateren, dat 'Lima' belangrijke bijbels-theologische noties aan de in Nederland tot stand gekomen doopovereenkomsten toevoegt. Immers de doop wordt inlijving in Christus genoemd, toetreding tot het Nieuwe Verbond, teken van het nieuwe leven door Jezus Christus, deelname aan Christus' dood en opstanding, vernieuwing door de Heilige Geest, enz. Weliswaar ontbreekt er een nadere uitwerking van de verbondsrelatie tussen God en mens, zoals deze in het gereformeerde protestantisme aan de orde treedt, hetgeen te betreuren is. Het is evenwel duidelijk dat het Lima-rapport niet de bedoeling heeft een afgeronde dooptheologie te bieden.

De in het Lima-rapport geschetste relatie tussen geloof en doop met de implicaties ervan voor de kerkelijke praktijk loopt parallel met de inhoud van het dooprapport van de Raad van Kerken (AK 77, kolom 573 v.v.), waaraan ook vertegenwoordigers van onze kerken hebben meegewerkt. Een en ander houdt in dat het tekenkarakter van het water tijdens de doopbediening aanschouwelijk maakt dat de dopeling deel krijgt aan de dood en de opstanding van Jezus Christus. Wanneer de Lima-rapporten tegen de achtergrond van de in Nederland verschenen rapporten worden gelezen, dan springt een opvallende congruentie in het oog. De doopparagraaf van Lima graaft bijbels-theologisch dieper dan de in Nederland tot stand gekomen doopovereenkomsten. Het mag dan zo zijn dat de verbondsgedachte, die overigens in het Lima-rapport niet ontbreekt (zie I, 1), niet dominant naar voren treedt, de vraag is of datgene wat nadrukkelijk over de Heilsbetekenis van de doop wordt beleden niet voldoende is om de doopgemeenschap te herstellen. Uw commissie is dan ook van mening dat datgene wat nadrukkelijk over de heilsbetekenis van de doop wordt beleden voldoende is om de doopgemeenschap te herstellen, omdat in ieder geval het geloof van de kerk door de eeuwen heen herkend kon worden, voor zover het zich op de Schriften van het Oude en het Nieuwe Testament oriënteert. Op grond daarvan kan met kerken die daarin eveneens het geloof van de kerk herkennen, sprake zijn van dooperkenning, zodat doopgemeenschap kan worden hersteld en/of onderhouden.

3.2

Ook ten aanzien van de *Maaltijd* van de Heer kan gewezen worden op een opvallende congruentie van de in Nederland verschenen rapporten met de neerslag van de studie van Faith and Order. Bijbels-theologisch rust de Maaltijd op een zestal pijlers:

- de Maaltijd wordt in het ruimere kader van de andere maaltijden geplaatst, die de Heer met de Zijnen hield;
- de verkondiging en de viering worden onlosmakelijk met elkaar verbonden, al valt in het BEM-rapport meer nadruk op de Maaltijd dan op de Woordverkondiging;
- de uniciteit en onherhaalbaarheid van Christus' heilswerk in zijn menswording, leven, dood, opstanding en hemelvaart treden sterk naar voren;
- de gedachtenis (anamnese) is de brug die de gelovigen in de actuele viering verbindt met het heil dat in Jezus Christus is geschied;
- de Geest wordt beschreven als degene door wie wij deel krijgen aan de heilsgaven van de Heer die present is in de viering van de Maaltijd;
- de Maaltijd wordt in het perspectief van het Koninkrijk Gods geplaatst.

Deze zes pijlers waarop de theologische bezinning van Lima op de Maaltijd rust, convergeren in hoge mate met een aantal bijbelse uitgangspunten die wezenlijk zijn voor de gereformeerde traditie. Met name kan gedacht worden aan de uniciteit van Christus' heilswerk en de onherhaalbaarheid van zijn offer. Bovendien aan de functie en het werk van de Heilige Geest in het sacramentele gebeuren. Wie ernst maakt met de vrijheid van de Geest, wiens aanwezigheid wordt ingeroepen, behoeft met meer gepreoccupeerd te zijn met het moment en de wijze waarop Christus de gaven van brood en wijn gebruikt als uitdrukking van zijn presentatie. Wie de uniciteit en onherhaalbaarheid van Christus' offer belijdt, zal erkennen dat antwoord 80 van de Heidelbergse Catechismus in ieder geval niet van toepassing is voor degenen die instemmen met de desbetreffende passage uit het Lima-rapport.

Twee andere opmerkingen kunnen gemaakt worden.

3.3.1

Men zou zich kunnen afvragen of aan de grondstructuur van de Heilige Schrift recht gedaan wordt, wanneer in de samenkomst van de gemeente de verkondiging als deel van een sacramentele handeling wordt gezien. Is het Woord niet constituerend voor het sacrament? Gaat het principieel niet aan de viering vooraf? Deze vraag dient gesteld te worden in het besef dat in onze traditie het sacrament voor velen nauwelijks meer een voertuig van het heil is, dat ons geloof voedt en het leven verrijkt. Velen hebben pas in de ontmoeting met katholieken iets van deze heilsgedimensie in het sacrament leren kennen, zoals vele katholieken de voor het gehele geloofsleven constituerende betekenis van de Woordverkondiging hebben ontdekt door gesprekken en in gemeenschappelijke vieringen met reformatorische christenen. Er liggen op dit punt wel duidelijk accentverschillen tussen de reformatorische en rooms-katholieke en orthodoxe spiritualiteit. Maar deze hebben niet een zodanig gewicht, dat om deze reden de weg naar gemeenschap nog steeds is afgesloten.

3.3.2

Het tweede accentverschil ligt in de kosmische betekenis die in het Lima-document aan de viering van de Maaltijd wordt toegekend. De eucharistie wordt de grote dankzegging aan de Vader genoemd voor alles wat Hij gedaan heeft in de schepping, verlossing en heiliging.... (II, 3). Ze is het grote dankoffer waarin de kerk spreekt namens de hele schepping (II, 6). Op deze wijze kunnen reformatorische christenen zich niet gemakkelijk uitdrukken over de viering van het Avondmaal. Hier heeft Lima gedachten opgenomen die vooral ontleend zijn aan de oosters-orthodoxe spiritualiteit. In onze oren hebben ze wellicht een speculatieve klank, omdat de eucharistie buiten de Woordverkondiging om wereldwijde afmetingen ontvangt. Dat wil echter niet zeggen dat er dus geen Tafelgemeenschap mogelijk is. Ook voor reformatorische christenen staat vast dat het heil van Christus de grenzen van ons aardse bestaan in tijd en ruimte overschrijdt. Maar wel zullen we ons hier moeten hoeden voor speculaties die boven de Schrift uitgaan.

3.4

Vergelijken wij de theologische grondgedachten van Lima in de paragraaf over de Tafel van de Heer met de rapporten over eucharistie en avondmaal zoals ze in ons land in het kader van de Raad van Kerken in de zeventiger jaren werden opgesteld, dan valt ook nu

weer de gelijkvormigheid in de theologische grondhouding en de bijbelse spiritualiteit op. Destijds hebben onze kerken over de toen geconcipeerde conceptovereenkomst zeer positief geoordeeld, ervan uitgaande dat een basis werd aangeboden 'voor een gemeenschappelijke viering van de Maaltijd des Heren en als uitgangspunt om verder kerkelijk handelen mogelijk te maken' (gereformeerd antwoord). Het komt ons voor dat deze Maaltijd-paragraaf, die zo zeer aansluit bij theologische uitgangspunten die ook in onze eigen traditie herhaaldelijk zijn verwoord, een goede basis zou kunnen vormen voor herstel van Avondmaalsgemeenschap op de weg naar kerkelijke eenheid.

3.5

De paragraaf over het ambt in het Lima-rapport maakt op veel protestantse lezers een uitgesproken 'katholieke' indruk. Dat komt vooral door de ruime aandacht die besteed wordt aan de vragen rond continuïteit, successie en wijding. Het stuk als geheel legt daarmee een aantal accenten op punten die voor protestantse kerken meestal niet van doorslaggevend belang zijn, terwijl omgekeerd allerlei typisch 'protestantse' zorgen - zoals bijvoorbeeld een niet-hiërarchische ambtsstructuur, of de specifieke dienst van het gemeentelid - geen of slechts marginale aandacht krijgen.

Juist daarom is het opmerkelijk en verheugend dat de inzet van het rapport probeert om de bijbelse gedachte van de roeping van het gehele volk Gods als vooronderstelling voor alles wat volgt uit te werken. De verkiezing van Israël (I, 1) en het leven van de kerk dat gebaseerd is op de overwinning op de machten van het kwaad en op de dood die Christus eens voor al heeft behaald (I, 2), gaan vooraf aan de ambtelijke diensten die midden in de gemeente gestalte ontvangen. Zo wordt gezegd: 'willen de kerken de(ze) verschillen (n.l. ten aanzien van het ambt) overwinnen, dan zullen ze moeten uitgaan van de roeping van het hele volk van God' (I, 6). De kracht van deze inzet resulteert echter niet in een overtuigende convergentie. Het rapport doet wel een serieuze poging om een klassieke impasse in het oecumenisch gesprek te doorbreken, door een middenweg te kiezen tussen het historisch episcopaat enerzijds en het afwijzen van elke structurele binding met de traditie anderzijds. Die poging slaagt evenwel niet, voornamelijk om twee redenen.

3.5.1

De belangrijkste reden is, dat de historische ontwikkeling naar een meer algemeen aanvaard patroon van ambten, meer in het bijzonder naar het drievoudig ambt van bisschop, presbyter en diaken, een normatief gewicht krijgt dat historische ontwikkelingen niet toekomt. Daardoor krijgt de suggestie om het drievoudig ambt te aanvaarden als 'uitdrukking van eenheid die we zoeken en ook als middel om deze te bereiken' (22) een meerwaarde die het overnemen van de suggestie juist bemoeilijkt. Weliswaar wordt het normatieve gewicht van de historische ontwikkeling afgezwakt door opmerkingen over andere vormen van ambtsuitoefening (22, 32-33) en over de noodzaak om het feitelijk functioneren van het drievoudig patroon overal kritisch te bezien (24-27); maar de dominerende gedachte is toch, dat ambtserkenning alleen kan berusten op gemeenschappelijke binding aan een historisch gegeven.

3.5.2

De tweede reden waarom niet gesproken kan worden van een overtuigende convergentie is, dat in de uitwerking van het zgn. drievoudig patroon bisschop-presbyter-diaken een hiërarchische ordening zichtbaar wordt, vooral daar waar de functies van de ambten worden omschreven (28-31). De mogelijkheid om het drievoudig patroon uit te leggen als een drieslag van functies, die in verschillende ambtssystemen - ook het gereformeerde - zou kunnen worden herkend, wordt in het rapport zelf teniet gedaan doordat in de functiebeschrijving een rangorde aangebracht wordt. Weliswaar wordt gewezen op het belang van een wederzijdse aanvulling van de persoonlijke, collegiale en communale dimensies van de ambtsuitoefening (26, 27) - een voor de oecumenische discussie belangrijke passage - maar deze corrigerende opmerkingen worden in de rest van het rapport niet zodanig volgehouden dat er ruimte komt voor niet-hiërarchische ambtsopvattingen die juist de collegiale en communale dimensies benadrukken, zoals met name in de gereformeerde traditie het geval is. Was dat wel het geval geweest, dan zou er

ook ruimte geweest zijn voor de ouderling en de diaken die aan het werk van de kerkeraad en de andere ambtelijke vergaderingen deelnemen. Samenvattend kan gezegd worden, dat de ambtsparagraaf geen wezenlijke barrières opruimt op de weg naar gemeenschap en eenheid tussen de kerken. Om dat wel te bereiken zullen er in ieder geval duidelijke uitspraken moeten komen over de normativiteit van historische ontwikkelingen en de betekenis van niet-hiërarchische ambtsstructuren. Ook zullen dan kwesties als het universele Petrus-ambt en (vooral) de toelating van de vrouw tot het ambt niet meer buiten beschouwing kunnen blijven.

4 Samenvatting en voorlopige conclusies

4.1.1

Veel waardering heeft de commissie voor het werk van Faith and Order, dat na 60 jaar geleid heeft tot het opstellen van een rapport dat gezien mag worden als een wezenlijke bijdrage tot het herstel van de gemeenschap tussen de kerken. Veel waardering en vaak instemming heeft de commissie met de bijbels-theologische uitgangspunten, die als inleiding aan elk onderdeel van het rapport worden meegegeven.

4.1.2

Voor de gereformeerde traditie zou het dooprapport aan betekenis winnen als de verbondsgedachte erin zou worden verwerkt.

4.1.3

Door de nadruk te leggen op de anamnese en epiclese heeft Lima een belangrijke brug geslagen tussen de verschillende kerkelijke tradities ter zake de theologische bezinning op de betekenis van de Maaltijd.

4.1.4

De onlosmakelijke verbinding van Woord en sacrament, verkondiging en viering in de eucharistie (II, 3), waarvan Lima uitgaat, kan voor *alle* tradities correctief geacht worden. Daarbij moet het *Woord* anterior (niet superieur) geacht worden ten aanzien van het *sacrament*. Het Woord immers constitueert het sacrament (Augustinus).

4.1.5

In de ambtsparagraaf wordt het charismatisch karakter van de gemeente niet consequent vastgehouden; evenmin wordt recht gedaan aan de veelvormigheid van de ambtsbediening die daarmee in overeenstemming is.

4.1.6

Aan historische ontwikkelingen, hoe eerbiedwaardig ook door hun ouderdom, mag nimmer normatieve kracht worden toegekend (III, 22).

4.1.7

In het voortgaande gesprek tussen de kerken verdienen de volgende punten speciale aandacht:

- de plaats van het volk van God bij de verkiezing van ambtsdragers;
- de plaats van de ouderling, de diaken en de kerkeraad in het kerkelijk leven;
- de ambtelijke dienst van de vrouw;
- de getermineerde ambtelijke bediening;
- de boven-plaatselijke ambtelijke representatie (primaat van de bisschop van Rome).

4.2

In de rapporten over doop en eucharistie herkennen wij met vreugde wezenlijke elementen van het geloof van de kerk door de eeuwen. Hoewel onze kerken op sommige punten andere accenten zouden leggen of andere termen zouden gebruiken, beschouwen wij wat ons hier wordt aangereikt als een stimulans om ons denken over de kerk verder te ontwikkelen en als een goed uitgangspunt voor gesprekken met andere kerken over deze materie. In het rapport over het ambt herkennen wij dergelijke elementen in

mindere mate. Weliswaar reikt het rapport belangrijke gezichtspunten aan die een constructieve rol kunnen spelen bij ons denken over het ambt en bij onze oecumenische contacten (gegeven het feit, dat onze kerken zelf geen uitgewerkte ambtsopvatting hebben), maar het laat toch onvoldoende vooruitgang zien op wezenlijke discussiepunten. Daarom kunnen wij het niet, zoals de andere rapporten, aanvaarden.

Onze kerken zijn reeds vele jaren betrokken bij interkerkelijke gesprekken, die in het kader van de Raad van Kerken in Nederland plaatsvinden. De uitkomst ervan heeft laten zien dat onze kerken elkaar naderen in de uitdrukking en beleving van het geloof t.a.v. Doop, Maaltijd en Ambt. Met name ons gezamenlijk gesprek met vertegenwoordigers van de Rooms-Katholieke Kerk heeft tot convergenties geleid op zeer belangrijke punten. Deze gesprekken worden voortgezet.

Zowel de Nederlandse Hervormde Kerk als de Gereformeerde Kerken in Nederland hebben werkgroepen, landelijk en plaatselijk, die zich bezighouden met liturgische, catechetische, ethische en missionaire ontwikkelingen en vragen. Enige van deze werkgroepen hebben de tekst van de Lima-rapporten opgenomen in hun studieprogramma en proberen deze vruchtbaar te maken voor de gemeente (b.v. in de liturgie).

Onze kerken achten het van grote betekenis om de Lima-teksten over Doop, Maaltijd en Ambt vruchtbaar te maken voor het voortgaande werk van de Commissie Geloof en Kerkorde aan haar studie 'Naar een eigentijdse gemeenschappelijke uitdrukking van het apostolisch geloof'. Zij zouden daarbij de suggestie willen doen dat er in genoemde studie naar gestreefd zal worden het Oude Testament, de joodse achtergrond van het Nieuwe Testament en de huidige joodse traditie tot hun recht te laten komen. Zij hopen en verwachten dat het werk van 'Geloof en Kerkorde' zal leiden tot een steeds grotere gemeenschap onder de kerken, op weg naar eenheid.

12 juni 1986